

MONEDE DE AUR DE LA ÎMPĂRATUL VASILE AL II-LEA (976 – 1025) DESCOPERITE PE TERITORIUL DOBROGEI

Gh. Mănucu Adameșteanu

Monedele bizantine de aur – *nomisma histamenon* și *nomisma tetarteron* – din perioada cuprinsă de la recucerirea Dobrogei de către armatele bizantine conduse de către împăratul Ioan Tzimiskes (971) și până la reforma monetară a împăratului Alexios I Comnenul (1092), constituie apariții rare în cadrul circulației monetare din provincia cuprinsă între Dunăre și Marea Neagră.

În aceste condiții orice descoperire capătă o importanță deosebită și merită să fie introdusă în circuitul științific.

În colecția lui Corneliu Bidașcu, din orașul Tulcea se află o monedă de aur de la împăratul Vasile al II-lea – o *nomisma tetarteron* (cca. 1005 – 1025) recuperată dintr-un tezaur descoperit înainte de 1989 pe teritoriul comunei Valea Nucarilor, din județul Tulcea, localitate aflată în centrul provinciei la cca. 20 – 30 km. sud de orașul Tulcea. Nu cunoaștem componența inițială și nici numărul de piese din tezaur, iar singura monedă pe care o vom prezenta se pare că a ajuns acum în colecțiile Muzeului din Piatra Neamț¹.

Pe teritoriul județului Tulcea mai putem semnală descoperiri asemănătoare la Greci – un tezaur format din 49 piese de aur din sec. IX – X, ce se termină cu două *histamena* de la Vasile II, emisiuni date 977 – 989² – și la Dinogetia Garvăn, unde în cursul săpăturilor arheologice au fost descoperite mai multe tezaure: în anul 1939 un tezaur format din 106 monede de aur – Vasile II – 103 exemplare de *nomisma tetartera* (c. 1005 – 1025), o *nomisma histamenon* de la Roman III (1028 – 1034) și două *histamena* de la Constantin IX (1024 – 1055)³; în anul 1954 un tezaur format din șapte *tetartera* de la Vasile II și patru *miliaresia* – una de la Theodora (1055 – 1056) și trei de la Isaac I (1057 – 1059)⁴; ultimul tezaur descoperit în anul 1959, era format din 15 *histamena*: șase de la Roman al IV-lea (1067 – 1071) și nouă de la Mihail VII (1071 – 1078)⁵.

Numărul mare de *nomisma tetarteron* de la Vasile II, din emisiunea datată între c. 1005 – 1025, descoperit la Dinogetia - Garvăn a permis să se avanseze ipoteza că acestea ar fi fost puse în circulație de un atelier ce a funcționat în această așezare⁶.

Această nouă monedă din tezaurul găsită Valea Nucarilor ca și câteva descoperiri izolate de la Dinogetia - Garvăn⁷ și de la Isaccea⁸ par să confirme că în nordul Dobrogei, la Dinogetia a existat un atelier ce a bătut acest tip de monedă de aur.

În sudul Dobrogei nu cunoaștem decât o singură monedă de aur⁹ de acest tip de la împăratul Vasile II ce se păstrează în colecțiile Muzeului din Călărași. Această piesă face parte dintr-un lot de patru monede de aur – doi *hyperperi* de la împăratul Ioan III Ducas

Vatatzes și unul de la împăratul Andronic II și Constantin IX, ce au fost achiziționate în anul 1963 și în dreptul cărora nu este trecut locul de proveniență. Din discuțiile avute cu Petre Diaconu ca și din repartiția pe împărați se poate presupune, cu destul de mult temei că aceste monede fac parte dintr-un tezaur ce a aparținut unui locuitor din așezarea de la Păcuiul lui Soare¹⁰.

Până la infirmarea sau confirmarea acestei localizări ne mulțumim să aducem în discuție și această piesă de la Muzeul din Călărași care, cu siguranță că provine de pe teritoriul Dobrogei și, împreună cu moneda de la Valea Nucarilor, vin să adauge o nouă filă la cunoașterea circulației monedei de aur de pe teritoriul Dobrogei în sec. X – XI.

Catalog

Vasile II (976 – 1025)

Nomisma tetarteron (cca. 1005 – 1025)

Philip Grierson, *Catalogue of the byzantine coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Wittemore Collection*, Volume III. Part 2. Basil I to Nicephorus III (867 – 1081). Washington, 1973, p. 609, 626, tip F2, anii c. 1005 – 1025.

Cecile Morrison, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliotheque Nationale*. De Phillipicus a Alexius III (711 – 1204), Tome 2, Paris, 1970, p. 608, tip 1, anii 976 – 1025.

Valea Nucarilor. Tezaur.

1. AU ? g. 19 mm. Col. part. sau Col. Muzeului din Piatra Neamț ? Derwent ? Tezaur ?
2. AU 2.90 g., 19 mm. Muzeul Călărași - inv. 14242.

NOTE

1. O primă prezentare a monedei de la Valea Nucarilor a fost făcută la al XIV-lea Simpozion Național de Numismatică, Tulcea, 16 – 18 mai 1997, p. 19 - 20
2. Tezaurul de la Greci are următoarea componență: Vasile I (867 – 886) – cinci piese; Leon VI (886 – 912) – o piesă; Roman I și Christophoros (921 – 927) – două piese; Constantin VII – Roman II (945 – 959) – 34 piese; Nichifor II (963 – 969) – patru piese; Ioan Tzimisches (969 – 976) – o piesă; Vasile II (976 – 1025) – două piese – cf. Gheorghe Poenaru Bordea, Aurica Smaranda, BSNR, 70 – 74 (1976 – 1980), nr. 124 – 128, 1981, p. 646, nota 3 ; Gh. Mănușu Adameșteanu, Pontica, XXIV, 1991, p. 309
3. Gh. Ștefan, Dacia, VII – VIII (1937 – 1940), 1940, p. 422 – 423, fig. 29-33. Pentru completări și revizuirii în lumina noilor cataloage vezi D.M. Metcalf, *Coinage in the Balkans*, 820 – 1355, Thesaloniki, 1965, p. 55. M. F. Handz, *Byzantinsche Zeitschrift*, 65, 1972, p. 72; Philip Grierson, *Catalogue of the byzantine coins in the Dumbarton Oaks Collection*, Volume III, Part. 1, *Leo III to Michael III (717 – 867)*, Washington, 1973, p. 33-34, Metcalf, *op. cit.*, p. 75, nota 16 face o referință și la V. Laurent, *Revue des Etudes Byzantines*, IX, 1951, p. 222 care afirmă că tezaurul ar conține și 17 monede de bronz de la Iustin I până la a'Alexios I – în realitate este vorba de un lot de 17 monede bizantine descoperite în cadrul primei campanii de săpături arheologice de la Dinogetia Garvăn, cf. Gh. Ștefan. *op.cit.*, p.421; Prima campanie de săpături de la Dinogetia a dus la descoperirea a 70 dre monede de bronz, din care 17 bizantine.
4. Tezaurul descoperit în anul 1954 constituie, cel puțin în acest moment, o apariție singulară

pentru circulația monetară din Dobrogea din sec. X – XI (969 - 1092): este singurul tezaur mixt – monede de aur și argint – și singurul din Dobrogea în care apar monede de argint, cf. E. Comșa, Gh. Bichir, SCN, III, 1960, p.223 –242.

5. I. Barnea, SCN, III, 19, p.245 – 254.
6. Metcalf, 1979, p.54.
7. B. Mișea, Dacia, N.S., XI,1967, p.389, nr.73; idem, Dacia, N.S., XII,1968, p.458, nr. 88; I. Barnea, Materiale, X, 1973, p.319 – 323.
8. Am preluat această monedă din Catalogul expoziției "2500 de ani de circulație monetară de la gurile Dunării", Tulcea, 1977, unde la p.15, nr. 305 – 306, sunt trecute două monede de aur de la Vasile al II-lea Constantin al VIII – lea (976 – 1028)
9. În literatura de specialitate mai este menționată o monedă de aur de la un împărat bizantin din sec. XI, descoperită la Derwent, în anul 1958.
10. Monedele au fost găsite pe dealul Derwent, de către un tractorist și se pare că făceau parte dintr-un tezaur mai mare. Informație Petre Diaconu, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

